☆ نبیل شاد

بلھے شاہ دی شاعری دا لسانی مزاج

Abstract:

Bulleh Shah's poetry is rich with universal messages, expressing themes of divine love, human suffering, and social realities that remain relevant today. His linguistic style reflects a deep mastery of multiple languages, including Punjabi, Persian, Arabic, and Sanskrit, demonstrating his scholarly background. While his poetry is primarily in Punjabi, he also incorporated elements of Hindi (Khari Boli) and other contemporary languages to enhance its accessibility and appeal. His work critiques religious hypocrisy, social injustice, and dogmatic beliefs, advocating for spiritual awakening and love beyond rigid doctrines. Bulleh Shah's poetic expressions were often unconventional, leading to opposition from orthodox religious figures. His Sufi philosophy, centered on the unity of existence, continues to inspire readers and scholars. The linguistic blend in his poetry makes it timeless, ensuring its resonance across generations. This study explores the linguistic essence of Bulleh Shah's poetry and its profound impact on Punjabi literature and Sufi traditions.

Keywords: *Bulleh Shah, Punjabi poetry, Sufism,*

linguistic diversity, divine love, social critique, spiritual awakening, unity of existence, literary impact.

بلھے شاہ دی شاعری آفاقی پیغام نال بھری ہوئی اے، جیہدے وچ عشق حقیقی دی تڑپ وی ملدی اے تے اوہدے نال نال اوس ویلے دے انسان تے اجوکے سمے دے معاشرے وچ وسن والے انساناں دا دکھ تے المیہ وی موجود اے۔

صوفی تے درویش طبیعت شاعر بلھے شاہ 1680ء نوں اُچ گیلانیاں دے قصبے وچ سخی محمد درویش دے گھر پیدا ہوئے۔(1) سخی محمد ہوریں عالم فاضل سید سن تے پنڈ پانڈوکی وچ اک مسیت دی امامت کرواندے سن۔ افضل حیدر تے پنجابی تذکرہ نگاراں مطابق بلھے شاہ دا اصل ناں عبداللہ سی۔

> " شاہ صاحب نے اپنی افتادطبع کے عین مطابق اور نیک تمناؤں کے ساتھ نومولود کو اللہ کا عطیہ اور اللہ کا بندہ سمجھتے ہوئے اس کا نام عبداللہ تجویز کیا۔"(2)

بلھے شاہ جی دی پیدائش بارے کوئی وی تاریخ حتمی یاں حقیقی نہیں، مختلف تذکرہ نگار اپنی مکمل رائے دا اظہار کجھ ایسراں کردے نیں:

> "حضرت بلھے شاہ پنجابی زبان دے عظیم شاعر متھے جاندے نے پر کِڈے ہر کھ والی گل اے کہ اوہناں دی حیاتی دے حالات تے پیدائش دی تاریخ بارے تذکرہ نگاراں نے کوئی پکی پیڈی گل نہیں دسی ذرا اوہناں دی تاریخ بارے تذکرہ نگاراں دے خیال پڑھو (3)
>
> بلھے شاہ 1148ھ وچ پیدا ہوئے، سات ستارے صفحہ 13،
>
> بلھے شاہ 1680ء وچ پیدا ہوئے، پروفیسر سرفراز حسین قاضی
>
> بلھے شاہ دی پیدائش 1103ھ وچ ہوئی، پنجابی ادب دی کہانی ص 279
>
> بلھے شاہ دی پیدائش 1103ھ وچ ہوئی، پنجابی زبان کے شاہ پارے، ص 31
>
> جس طرح بلھے شاہ دی تاریخ پیدائش وچ اختلاف ایس طرح تذکرہ نگار اوہناں دی

جنم بھومی دے بارے وچ نکھڑے ہوئے نظر آندے نیں۔ (4)

بلھے شاہ پانڈوکی لاہور وچ پیدا ہوئے، (سات ستارے)

بلھے شاہ پانڈوکی لاہور وچ پیدا ہوئے، (آسبورن)

بلھے شاہ اُچ گیلانیاں (بہاولپور) وچ پیدا ہوئے، (نافع السالکین)

بلھے شاہ اُچ گیلانیاں (بہاولپور) وچ پیدا ہوئے، (پنجابی زبان کے شاہ پارے)

بلھے شاہ اُچ گیلانیاں (بہاولپور) وچ پیدا ہوئے، (تذکرہ بلھے شاہ۔ مطیع قریشی

بلھے شاہ اُچ گیلانیاں (بہاولپور) وچ پیدا ہوئے، (پنجابی شاعراں دا تذکرہ، ص 102)

بلھے شاہ اُچ گیلانیاں (بہاولپور) وچ پیدا ہوئے، (مہکدے پُھل- ڈاکٹر فقیر محمد فقیر)

ضرورت ایس گل دی اے پئی شاہ صاحب ہوراں دی تاریخ پیدائش بارے اج وی تحقیق کرن دی بہت لوڑ اے۔ بلھے شاہ ہوراں ابتدائی تعلیم اپنے والد کولوں حاصل کیتی۔ ایس توں اڈ اوہناں نے قصور دے منے پرمنے عالم فاضل حافظ غلام مرتضیٰ قادری ہوراں کولوں اوس ویلے دے رواجی علوم حاصل کیتے۔ (5) روحانی منزلاں طے کرن لئی لاہور اچ مسیت دے امام عنایت قادری دے بیعت ہوئے۔

بلھے شاہ اپنے مرشد دی خدمت وچ رہن لگ پے تے علم وعرفان دے درجے پراپت ہون لگ گئے۔ ایس دوران سید بلھے شاہ دے استاد حافظ غلام مرتضیٰ قصوری دیاں دھیاں دا ویاہ آ گیا۔ جس پاروں شاہ ہوراں نوں قصور آنا پیا تے کھلان پلان دا بندوبست بلھے شاہ نے کیتا۔ جدوں شاہ ہوریں کھلان پلان وچ رجھے ہوئے سن۔ اودوں ای مولوی ظہور محمد قادری جیہڑے شاہ عنایت دے جوائی، مرید تے بھتریئے سن، قصور آ گئے۔ اوہناں نے اپنے ایک درویش نوں آکھیا کہ اسیں بلھے شاہ نوں ملنا چاہندے آں۔ تسیں اوہناں نوں اطلاع کر دیو۔ درویش نے شاہ ہوراں نوں جا کے دسیا کے مولوی ظہور محمد تہانوں ملنا چاہندے نیں۔ بلھے شاہ ہوراں نے جواب دتا میں اس ویلے بڑا مصروف آں۔ تسیں مولوی صاحب دی ٹہل سیوہ کرو میں ویہلا ہو کے لگا آنا۔

مولوی ظہور محمد ساری رات پریشان بیٹھے بلھے شاہ نوں اُڈیکدے رہے بلھے شاہ دا آنا نہ ہو سکیا۔ صبح نوں مولوی ہوراں نوں بڑا غصہ آیا تے سدھے لاہور ٹر گئے۔ اپنے سوہرے شاہ

عنایت نوں شکایت کیتی کہ ایہ سید بڑا ہنکاری اے۔ ساڈے خانوادے دا طالب علم اے پر ایس دی آکڑ نہیں گئی۔ میں ساری رات بلھے شاہ نوں اُڈیکدا رہیاں پر اورنہیں آیا تے مینوں نہیں مِلیا۔ شاہ عنایت جلال وچ آ گئے تے شاہ ہوراں دی ولایت کھوہ لئی۔

ڈاکٹر لاجونتی نے Punjabi Sufi Poets وچ بلھے شاہ دے مرشد دی ناراضی دا کارن ایہ دسیا کہ بلھے شاہ شریعت دے خلاف عام طور تے کھلے ڈُلھے ڈھنگ نال شعر آکھدے سن۔ مثال دے طور تے:

بلھے نوں لوک متیں دیندے بلّھیا توں جا بہہ مسیتی
وچ مسیتاں دے کیہ کجھ ہُندا جو دلوں نماز نہ نیتی
باہروں پاک کیتے کیہ ہُندا جو اندروں گئی نہ پلیتی
بن مرشد کامل بلّھیا تیری اینویں گئی عبادت کیتی
بھٹھ نمازاں تے چکڑ روزے تے کلمے تے پھر گئی سیاہی
بلھے شاہ ، شوہ اندروں مِلیا بُھلی پھرے لوکائی (6)

حضرت شاہ عنایت قادری ہوراں نوں پتہ سی کہ اسلامی ملکاں وچ وحدت الوجودی صوفیا دا کیہ حشر ہویا اے۔ ایس پاروں اوہ احتیاط تے سہج نوں ہتھوں نہیں سن چھڈ دے۔ اوہناں نے بلھے شاہ نوں وی ٹھاکیا کہ اجہیاں گلاں نہ کریا کر، پر بلھے شاہ وحدت الوجود نے اک بھانبڑ لایا ہویا سی۔ ایس پاروں مرشد دی نصیحت نے اوہناں تے اثر نہ کیتا۔ اوڑک شاہ عنایت بلھے شاہ کولوں ناراض ہوگئے تے اوہناں نوں اپنے حلقے وچوں کڈھ دتا۔

سید بلھے شاہ تے فنا فی الشیخ دی ٹیسی تے اپڑے ہوئے سن۔ ایس سببوں اوہ احتیاط دیاں حداں نوں الانگھ کے اپنے مرشد نوں نچ کے منان لئی تیار ہو گئے تے اوڑک اوہناں نچ کے اپنے مرشد نوں منا لیا۔ (7)

جس طرح بلھے شاہ ہوراں دی تاریخ پیدائش تے تذکرہ نگاراں دا اختلاف اے انجے ای وفات بارے وی کجھ پکی پیڈھی گل نہیں ملدی۔

"سید افضل حیدر مطابق بلھے شاہ ہوراں اگست دے مہینے 1757 عیسوی وچ وفات پائی۔" (8)

''عالم بے خودی میں جب بلھے شاہ بے اختیار رقص کرنے لگتے تو علماء دین ناک بھوں چڑھاتے مگر ان کی یہ ادا بھی اہل دل حضرات کو گھائل کر گئی۔ اس دور کا مشہور طبلہ نواز فقیر بخش المعروف بابا دھنا اپنا طبلہ سنبھالے رقص کے انتظار میں رہتا۔ رقص بلھے شاہ اور بابا دھنا کی سنگت لازم و ملزوم ادائیں قرار پائیں۔ یہ طبلہ اج بھی بابا دھنا کی چوتھی پشت میں گلزار حسین قصوری کی ملکیت میں ہے۔ دم آخر بلھے شاہ نے بابا دھنا سے کہا اس رقص میں تم میرا ساتھ نہ دے سکو گے۔ بابا دھنا نے صوفی شاعری کے آفتاب عالمتاب کو غروب ہوتے ہوئے دیکھا۔ حیران کن بات یہ ہے کہ مرد حقانی کی میت تین روز تک قبرستان میں پڑی رہی کوئی شخص نماز جنازہ پڑھانے کا روادار نہیں تھا۔ تدفین تو بعد کی بات تھی۔ حافظ کامل شاہ ہمدانی تین روز کے بعد سفر سے لوٹے تو یہ سن کر سکتے میں آ گئے۔ بلھے شاہ کا جنازہ کسی نے نہیں بڑھایا۔ موصوف نے زیر لب کہا پھر مسکرانے لگے۔ شاید کوئی اس کا اہل ہی نہیں تھا اور یہ سعادت میرے نصیب میں لکھی گئی تھی۔ جنازہ پڑھانے کے بعد تدفین کا مرحلہ طے ہوا، آپ کی برادری والے قبرستان میں تدفین کی جگہ نہ دی گئی۔ لیکن آج آپ کی تربت انوار الٰہی کا موضوع ہے۔ شروع میں یہ مزار کچا تھا۔ کوٹ مراد کی ایک طوائف غائبانہ طور پر بلھے شاہ کی عقیدت مند تھی اور وہ اپنے پیشے سے تائب ہوئی۔ سعادت حج کے بعد 1926ء میں اس نے مزار کی از سر نو تعمیر کی۔ مزار بلھے شاہ قصور میں ریلوے روڈ اور کوٹ رُکن دین کے درمیان واقع ہے۔ اگست کے آخری ہفتے میں میلہ لگتا ہے۔''(9)

بلھے شاہ دی شاعری اوہناں دے دَورتوں لے کے ہن تیکر دے سارے معاشرتی دُکھاں دے منظراں دا مونہہ بولدا ثبوت اے۔ بلھے شاہ ہوراں دی شاعری وچ منافقت، حسد، بغض کینہ تے رشوت ورگے موضوعات توں اڈ دین دھرم دے ناں تے مُلاں ورگے بہروپیاں تے وی کھل کے تنقید کیتی گئی اے۔ ایہ وی اوہناں دے صاحب علم ہون دی نشانی اے۔ کسے

وی شے، فن یا شخصیت وچوں غلطی صرف اوہ بندہ ای کڈھ سکدا اے جیہڑا اوس علم دا ماہر ہووے تے ایہ ای کارن سی پئی بلھے شاہ ہوراں نوں فتویاں دا وی سامنا کرنا پیا۔ بلھے شاہ نے پنجابی زبان وچ ایسراں دی شاعری کیتی اے پئی اُس دا ابلاغ اج وی بلکل اُسراں ہو رہیا اے جسراں اوہناں دے دور جیوندیاں اوہناں دے شعراں دی گونج سی۔ بلھے شاہ نے اپنے دور وچ ورتیاں جاون والیاں ساریاں زباناں توں فائدہ چکیا تے اوس دور دے پرچلت لفظاں دا سہارا لے کے پنجابی وچ ورتے۔ ایہ گل نہیں کہ اوہناں کول لفظاں دی گھاٹ سی۔ اک بندہ جیہنے اپنے دور وچ عربی فارسی دی تعلیم چوٹی دے عالم کولوں سکھی ہووے تے پنجابی اوہدی ماں بولی ہوے، تفسیر، فلسفہ تے منطق ورگے علماں دا جانو ہووے اوہدے کول لفظاں دی کدی وی گھاٹ نہیں ہوندی۔ ایسراں دے عالم فاضل صوفی نوں تے کسے وی زبان وچ پیغام پہنچاون وچ مشکل نہیں۔ فیر اوہناں پنجابی وچ ای کیوں بہتی شاعری کیتی، ایہ صرف ایس لئی سی پئی اوہناں دے دور وچ بھاویں سرکاری زبان پنجابی دی تھاویں فارسی سی لیکن اوہناں نوں ایس گل دا پتہ سی کہ ایتھوں دے رہن والے لوک پنجابی دے چنگے جانو نیں تے ایس زبان نوں سوہنے ڈھنگ نال سمجھدے نیں۔ ایس لئی اوہناں اپنے جذبات دا اظہار پنجابی وچ کیتا۔

بلھے شاہ دی شاعری دی زبان نرول پنجابی اے۔ لیکن اوہناں ٹھیٹھ پنجابی نہیں ورتی۔ اوہناں ایس قسم دے لفظاں دا چناؤ کیتا اے جیہناں نوں معاشرے دا ہر وڈا چھوٹا بڑی آسانی نال سمجھ سکدا اے۔ جسراں اج دے دور وچ ساڈے معاشرے وچ پنجابی دے نال نال اردو تے انگریزی لکھی پڑھی تے سمجھی جاندی اے بلکل اُسراں ای بلھے شاہ ہوراں دے دور وچ وی کھڑی بولی یا جیہنوں سنسکرت کہیا جاندا اے بولی جاندی سی اوہدے نال نال فارسی بولی وی پرچلت سی، جیہدے کارن اوہناں دے کلام وچ ایہناں زباناں دا وی رنگ نظریں آوندا اے۔

بلھے شاہ جی ہوراں دا کجھ منسوب کجھ کلام پنجابی توں اڈ اپنے زمانے دی رائج ٹھیٹھ ہندی بولی جیہنوں کھڑی بولی وی کہیا جاندا اے اوس وچ وی ملدا اے۔ اج کل جیہنوں ہندوستانی زبان وی کہیا جاندا اے۔ مثال لئی کجھ اشعار:

اُلٹی گنگا بہایو رے سادھو ، تب ہر درسن پائے
پریم کی ہونی ہاتھ میں لیجو، گُنجھ مروڑی پڑنے نہ دیجو

گیان کا تکلا دھیان کا چرخہ ، اُلٹا پھیر بھوائے
اُلٹے پاؤں پر کنبھ کرن جائے، تب لنکا کا بھید اُپائے
دھینسر لُٹیا ہن لچھمن باقی ، تب انہد ناد بجائے
ایہ گت گر کی پریوں پاوے گر کا سیوک تبھی سدائے
امرت مَنڈل موں ٹُھہ ایسی دے کے ہری ہر ہو جائے
الٹی گنگا بہایو رے سادھو ، تب ہر در سن پائے (10)

آپ دے کلام وچ اک توں زیادہ تھاواں تے ایسراں دی بولی وچ لکھیا کلام نظریں آندا اے جسراں کہ اک ہور ونگی دیکھو:

ایہہ اچرج سادھو کون کہاوے
چھن چھن رُوپ کِتے بن آوے
مکّہ لنکا سہد یو کے بھیت، دویو کو ایک بتاوے
جب جوگی تم وصل کرو گے بانگ کہے بھانویں ناد وجاوے
بھگتی بھگت نتار و ناہیں بھگت سو۔ای جیہڑا من بھاوے
ہر پَرگٹ پرگٹ ہی ویکھو کیا پنڈت پڑھ بید سناوے
دہیان دھرو ایہہ کافر ناہیں کیا ہندو کیا ترک کہاوے
جب دیکھوں تب اوہی اوہی بُلّھا شوہ ہر رنگ سماوے
ایہ اچرج سادھو کون کہانے چھن چھن رُوپ کہتے بن آوے
ایہہ اچرج سادھو کون کہاوے
چھن چھن رُوپ کِتے بن آوے (11)

آؤ فقیرو میلے چلیے، عارف کا سن واجا رے
انہد سَبد سنو بہو رنگی، تجیے بھیکھ بیاجا رے
انہد واجا سرپ ملاپی نِر ویری سر ناجا رے
میلے باجھوں میلا اوتر، رڑھ گیا مول وہاجا رے

کٹھن فقیری رستہ عاشق، قائم کرو من بھاجا رے
بندہ رب بھیو اِک بلھا پڑا جہان براجا رے(12)

آصف خاں ولوں سودھی گئی کتاب آکھیا "بلھے شاہ نے" وچ کافی جگہ تے کھڑی بولی وچ بابا بلھے شاہ ہوراں دا کلام ملدا اے۔ بظاہر ایہ کلام کھڑی یاں ہندی بولی وچ اے لیکن ایس دا پیغام بڑا سدھا اے تے پنجابی دے بہوں نیڑے اے۔ پنجابی بولی بولن والا ایس کلام نوں بڑی آسانی نال سمجھ سکدا اے۔ ایسراں دے کلام دا ک ہور نمونہ ویکھو:

پِیا پِیا کرتے ہمیں پِیا ہوئے
اب پِیا کس نوں کہیئے
ہجر وصل ہم دونوں چھوڑے
اب کس کے ہو رہیئے
پِیا پِیا کرتے ہمیں پِیا ہوئے
اب پِیا کس نوں کہیئے
مجنوں لال دیوانے وانگوں
اب لیلیٰ ہو رہیئے
پِیا پِیا کرتے ہمیں پِیا ہوئے
اب پِیا کس نوں کہیئے
بُلّھا شوہ گھر میرے آئے
اب کیوں طعنے سہیئے
پِیا پِیا کرتے ہمیں پِیا ہوئے
اب پِیا کس نوں کہیئے(13)

بلھے شاہ دے کلام وچ اوہناں دے دور وچ ورتیندیاں ساریاں زباناں دے الفاظ ای ملدے نیں جیہڑے اوہناں دے کلام نوں ہور من کھچواں تے من بھاونا کردے نیں۔ مسلماناں دی مذہبی زبان عربی ہوون پاروں ہر مسلمان ای عربی دی وی سُوجھ بُوجھ رکھدا اے۔ ایس لئی بلھے شاہ دے پنجابی کلام وچ وی تھاں تھاں تے عربی الفاظ جسراں کہ نماز، روزہ ورگے

ہور وی کافی الفاظ ملدے نیں جیہڑے کہ ایس درویش دے کلام نوں ہوں ہور وی بااثر تے تاثیر بھریا کر چھڈ دے نیں۔

بلھے شاہ دا مذہبی گھرانے نال تعلق سی۔ اوہناں نے آپ وی مولوی غلام مرتضیٰ قادری کولوں احادیث، فقہ، تفسیر تے منطق دا علم پڑھیا ہویا سی۔ ایس لئی اوہناں دے اسلوب وچ عربی حرفاں دا ورتارا وی کافی حد تک نظریں آوندا اے۔ جیہڑا اوہناں دے پنجابی کلام نوں ہور وی خوبصورت بنا کے پیش کردا اے۔ اوہناں دے کلام وچوں ای کجھ اشعار تھلے دتے گئے نیں تے ایہناں شعراں وچوں عربی دے الفاظ وکھرے وکھرے کڈھ کے میں اپنی گل مکمل کردا ہاں۔

کتھے تخت سلیمان (ع) والا
وچ ہوا سی اڈدا بالا
اوہ بھی قادر آپ سنبھالا
کجھ زندگی دا اِتبار نہیں (14)

احد احمد وچ فرق نہ بُلّھیا اک رتّی بھیت مروڑی دا
اک رانجھا مینوں لوڑیدا (15)

ایس نیونہہ دی اُلٹی چال
صابر نے جد نیونہہ لگایا
دیکھ پیا نے کیہہ دِکھلایا
رَگ رَگ اندر کرم چلایا
زوراور دی گل محال
ایس نیونہہ دی اُلٹی چال
زِکریا نے جد پایا کھارا
جس دم وجیا عشق نقارا
دھر یا سر تے تِکھا آرا

کیتا ایڈ زوال
ایس نیونہہ دی اُلٹی چال(16)

اولیاء منصور کہاوے
رمز اناالحق آپ بتاوے
آپے آپ نوں دار چڑھاوے
تے کول کھلو کے ہسدا نی
ڈھولن ماہی(17)

کن کہیا فیکون کہایا
بے چُونی دا چُون بنایا
خاطر تیری جگت بنایا
سر پر چھتر لولا کی دا(18)

ایہ صرف اور صرف مثال لئی تے اپنی گل نوں سمجھان لئی کجھ شعر دتے گئے نیں ایہناں وچوں ہن اگر عربی لفظاں دا نکھیڑ کردے آں۔ لفظ قادر، تخت سلیمان ، ہوا ، احد ، احمد ، صابر، زوال، زِکریا، عشق ، اولیا، اناالحق کُن فیکون ورگے لفظ خالص عربی دے الفاظ نیں پر ایہ پنجابی زبان وچ ورتیندے ہوئے بلکل وی اوپرے نہیں جاپدے۔

کسے وی لکھاری دا ایہ وی اک کمال تے اوہدے فن تے عبور دی اک نشانی ہوندی اے پئی اوہدے کلام اندر سیانف بھرے محاورے تے اکھان شامل ہوندے نیں۔ محاورے یاں اکھان آکھدے کیہنوں نیں۔ ایس گل دا وی نکھیڑ اتعریف راہیں کر لینے آں تے ایہناں دے حقیقی معنی سمجھن دی کوشش کردے آں۔ اکھان دے معنے انج نیں:

''اکھان دا مطلب آکھنا ، کہنا، ایہ اجہی گل ہوندی اے جیہدے وچ جیون دا ڈونگھا تجربہ موجود ہوندا اے۔ ایہ سُجھ بُجھ ایہ سیانف نال پرچے ہوون دے نال نال مختصر ہوندے نیں تے سماج وچ ایہناں ورتارا عام ہوندا

اے۔"(19)

ایہ اکھان ویکھن وچ تے دو چار لفظ ہوندے نیں پر ایہناں دے مگر اک بڑی حکمت بھری گل، داستان یا جزبات ہوندے نیں۔ انج کہ سکدے آں پئی سمندرنوں کُجے وچ بند کرن دے مترادف نیں۔ ایہ محاورے تے اکھاناں دا عام بول چال وچ ورتارا معنی نوں بڑا سدھا، خوبصورت تے پُرکشش بنا دیندا اے۔ ایسراں ای بابا بلھے شاہ دے کلام اندر وی تھاں تھاں ایسراں دے محاورے تے اکھان ملدے نیں۔ تھلے دتے گئے، شعراں/مصرعیاں وچوں اسیں ایہناں اکھاناں نوں سمجھن دی کوشش کردے آں۔ کجھ شعر/مصرعے دیکھو:

- نیوں لگیا دُکھ پائیورے (20)
- بُلّھا شوہ سنگ پیت لگائی (21)
- ہول ولی دا تھر تھر کنبدا، بیڑا پار لنگھائیں (22)
- ایہ جوبن روپ ونجائیں گی (23)
  تیں رہنا وچ سنسار نہیں
- جس دم وجیا عشق نقارہ (24)
  دھر یا سر تے تِکھا آرا
- اوتھے اکناں پوست لہائی دے (25)
  اِک آریاں نال چرائی دے
- اک سُولی پکڑ چڑھائی وے
  اوتھے توں بھی سیس کٹاویں گا (26)
- جند کڑکی دے وچ آئی (27)

ے ایسیاں لیکاں لائیاں مینوں ہور کئی گھر گالے (28)
اُپر واروں پاویں جھاتی دتیں پھریں روآلے

ے رانجھا جوگیڑا بن آیا
واہ سانگی سانگ رچایا (29)

ے ہم کیوں روندے نیں نراسے
آپے اوڑک پھاہی پھاسے (30)

ے اک وچھوڑا سیاں دا جیوں ڈاروں کونج وچھنی (31)

ے بھائی وے لالاں والیا ویرا اوہناں دامل وسائیں
جے تُوں آئی ہیں لال خریدن دھڑتوں سیس لہائیں (32)

ے ایس عشق دے ساڑے کولوں جگ وچ دیاں دوہایاں
جس تن لگے سوتن جانے دُوجا کوئی نہ جانے (33)

ے گوہڑیوں نہ توکتی پونی
کن کیوں پھرنی ایں نموں جھانی (34)

ے واہ واہ چھنج پئی دربار (35)

ے عشق دیوانے لیکاں لائیاں
ڈاڈھیاں گھنیاں ستھناں پائیاں
ہاں میں بکری کول قصائیاں
رہندا سہم ہمیشہ بھاری (36)

ایہناں شعراں تے مصرعیاں وچوں محاورے تے اکھان وکھرے کرکے تے نال اوہناں دے معنی دتے گئے نیں:

نیوں لگنا:	محبت ہونا
پیت لگانا:	محبت کرنا
بیڑا پار لنگھانا:	منزل تک پہنچانا
روپ ونجانا:	حسن دا ڈھلنا، ختم ہونا
عشق نقارہ وجنا:	عشق دا اعلان ہونا
پوست لہانا:	کھل اُتروانا
سیس کٹوانا:	سر کٹوانا
جند کڑکی وچ آنا:	جان شکنجے اندر پھنسنا
لیکاں لانا:	بدنام کرنا
سانگ رچانا:	بھیس وٹانا
پھاہی پینا:	کسے مشکل وچ پھنسنا
ڈاروں کونج وچھڑنا:	تنہا رہ جانا، کلیاں رہ جانا، جُھنڈتوں وچھڑ جانا
سیس لہانا:	قربانی دینا، سر کٹوانا
جس تن لگے سوتن جانے:	جیہڑا تکلیف وچ ہووے اوہی دکھ نوں جاندا اے
نموجھانا ہونا:	شرمسار ہونا
چھنج پینا:	کسے وی مسئلے دا ودھ جانا
بکرا ہتھ قصائیاں:	اختتام یاں انجام نیڑے ہونا

ایہ سارے محاورے تے اکھان بابا بلھے شاہ دے کلام وچوں لے گئے نیں۔ ایتھوں ایس گل دا اندازہ لایا جا سکدا اے پئی بابا بلھے شاہ نوں اپنی زبان تے مکمل عبور سی۔ ایہنا ں محاورے تے اکھاناں توں اڈ بابا جی ہوراں دی شاعری تے مزید کھوج کریئے تے ایہناں دی شاعری وچوں فارسی دے الفاظ وی کافی حد تک ملدے نیں جیہڑے ہے تے فارسی نیں پر پنجابی زبان وچ بلکل وی اوپرے نہیں جاپدے۔ جسراں کہ اوہناں دا شعر ویکھو:

؎ چھڈ دوزخ گور عذاباں نوں
کر صاف دلے دے خواباں نوں

گل ایسے گھر وچ ڈھکدی اے
اک نقطے وچ گل مکدی اے (37)

اُتے دتے گئے شعراں وچ دوذخ، گور، خواب ورگے ورتے گئے حرف فارسی زبان دے نیں۔ ایہناں حرفاں نوں اپنے شعراں وچ ورت کے بابا بلھے شاہ نے اپنی پنجابی شاعری نوں ہوروی سُندر بنایا اے۔

بابا بلھے شاہ اپنی شاعری دی زبان وچ کسے وی طرح دی گنجھلک نہیں وکھائی، نہ ای کوئی مشکل زبان ورتی اے۔ سگوں اوس دور دیاں پر چلت زباناں جسراں کے فارسی، ہندی تے عربی وغیرہ وچوں سادہ فہم تے آسان لفظاں نوں اپنے شعری اسلوب دا حصہ بنایا اے تے صرف اور صرف پنجابی زبان دی سیوا کیتی اے۔ اپنے دَور دیاں ساریاں زباناں دا فائدہ چُکدیاں ہویاں اوہناں پنجابی زبان نوں بڑے اُچے درجے تے پہنچا کہ اپنی ماں بولی دا مان ودھایا اے۔ ایس کر کے ای اوہناں دی شاعری دا پیغام وی آفاقی ہو گیا اے اوہناں دے شعر ہنیرے وچ پھسے، بھُلے تے بھٹکے ہوئے لوکاں لئی روشنی دا کم کردے نیں تے راہ وکھاندے نیں۔ ایس لئی اج دے دور دا فرد وی بلھے شاہ دی شاعری پڑھن مگروں اوہناں دے سُنیہے نوں بڑے سُچجے ڈھنگ نال سمجھدا اے تے اوہناں دیاں تعلیمات تے عمل کردا اے۔

References:

* Scholar M.Phil, Punjab University, Lahore

1. Syed Afzal Haider. Farid, Nanak, Bulla Waris (Islamabad: Dost Publications, S.N.) 37.

2- As Above

3- Gafran Syed. Bulleh Shah (Lahore: Punjabi Tehqiqati Markaz)9

4- As Above, 9.

5- As Above,11.

6- As Above,9.

7- As Above,11,12,13.

8- As Above,316.

9- As Above,316.

10- Muhammad Asif Khan. Akhya Bulleh Shah Ne (Lahore: Pakistan Punjabi Literary Board, May 1992)79.

11- As Above,88.

12- As Above,96.

13- As Above,124.

14- As Above,66.

15- As Above,74.

16- As Above,73.

17- As Above,1087.

18- As Above,121.

19- Dr. Karamat Mughal. Punjabi Grammar (Lahore: Rawail, 2023)58.

20- Dr. Faqir Muhammad Faqir. Kulyat Bulleh Shah (Lahore. Zahid Printers) 42.

21- As Above,42.

22- As Above,46.

23- As Above,49.
24- As Above,70.
25- As Above,108.
26- As Above,108.
27- As Above,137.
28- As Above,140.
29- As Above,159.
30- As Above,184.
31- As Above,185.
32- As Above,189.
33- As Above,199.
34- As Above,223.
35- Muhammad Asif Khan. Akhya Bulleh Shah Ne, 139.
36- As Above,75.